



Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/15, p. 525-544

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11532>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ **Referees/Hakemler:** Doç. Dr. Mustafa KARABULUT – Doç. Dr. Salahaddin BEKKİ - Doç. Dr. M. Fatih KANTER

This article was checked by iThenticate.

MEHMET AKİF ERSOY’UN SAFAHAT’ INDA İSYAN AHLAKI

*Hüseyin PAKSOY**

ÖZET

Mehmet Akif Ersoy, kalemini toplumun hizmetine adayan ve cemiyetin sefaletini, coşkusu, acısını yansıtan bir şairdir. Onun ferdi duygularında bile toplumsal bir yön bulunur; bu nedenle o, cemiyetin ruhuyla bütünleşmiş adeta cemiyetin bireyde tezahürüdür. O bazen mahalle kahvesinde, mezarlıkta, meyhanede bazen de bir hastanın başucunda görünür. Bu sahneleri bir ressam edasıyla yansıtarak cemiyetin içinde bulunduğu duruma ayna tutar. Akif; toplumda gördüğü cehalet, tembellik, kavmiyetçilik, Batı’yı yanlış anlama vb. olumsuzluklar karşısında sessiz kalmaz ve en hassas yerine dokunulmuş bir volkan gibi etrafına kıvılcımlar saçar. Bu kıvılcımlar cemiyetin sefaletine bir başkaldırı/isyandır. Onun isyanı, kaynağını sonsuz varlıktan alan ruhsal bir değişimi amaçlar. Bu değişim daha mükemmel bir düzen ve değere bir çağrıdır. Onun çağrısında menfaat, kin ve hüsrana yoktur; aksine ümit, çıkış, mutluluk ve sevgi vardır.

Âkif’in kaynağını sonsuz varlıktan alan isyan hareketiyle Stirner, J.J. Rousseau ve Nietzsche gibi ahlak filozoflarının isyanı birbirinden farklıdır. Nietzsche, insanın mutluluğunu kuvvetlinin hâkimiyetinde arar. Ona göre, zayıflar güçlülerin karşısında yok olmalı ve böylece zayıflıktan arınmış güçlü, mükemmel insan tipleri ortaya çıkmalıdır. J.J. Rousseau’ya göre ahlak, doğaya dönüşle gerçekleşir. O, toplumun insanın yüce duygularını yok ettiğini ve yerine menfaati koyduğunu söyler. Stirner ise insanın mutluluğunu bencillikte arar. O, benliği sınırlayan ahlak, din, tabiat ve topluma isyan eder. Âkif ve diğer filozofları birbirinden ayıran temel fark, birinin ferdi yetersizliği neticesinde Allah’a katılması ve Allah’a ulaşarak yetersizliklerinden kurtulması; diğerlerinin ise Allah’a yönelmeyip kendi ahlak kurallarını oluşturma düşüncesidir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, isyan ahlakı, isyan.

* Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Doktora Öğrencisi, El-mek: hpksyy02@hotmail.com

MORAL REBELLION IN SAFAHAT BY MEHMET AKİF ERSOY
ABSTRACT

Mehmet Akif Ersoy is a poet who dedicated to the service of society and the enthusiasm that reflects the suffering the misery of society. Even in his individual feeling, there is a social way. Therefore, he is integrated with the community spirit is indeed the manifestation of society. Sometimes he is seen in a neighborhood coffee, cemetery or in a pub and sometimes he is seen in a patient's beside. He keeps light to his society by reflecting these stages as a painter. Akif sees ignorance, laziness, radical discrimination, misunderstand of west etc. in the society so he doesn't be silent to these bad situation. He sparks to sheet to surroundings as the most vulnerable volcano. These sparks are rebellion to the misery of society. His rebellion purposes spiritual change which takes its source to the endless being. This change is a call to the a more perfect order and value. These is no benefit, hatred and frustration in his call, unlike there are hope, exit, happiness and love.

There is a difference between Akif's rebellion movement which takes its source to the endless being and Stirner, J.J Rousseau, Nietzsche, Socrates, Kant whom they are moral philosophers. Nietzsche, calls people's happiness to strong's dominance. According to him, weak people should be disappear against strong people and so, perfect, strong person types come up. According to J.J. Rousseau, morality realizes with nature returning. He thinks that society exterminates person's sublime feelings and benefit come up. Stirner thinks different. He calls person's happiness in selfishness. He opposes to the limit of self morality, religion, nature and society. There is a basic difference between Akif and other philosophers. Akif participates to the God the result of his individual deficiencies and he escapes his deficiencies by reaching to the God. But other philosophers want to create their moral rules and they don't reach to the God.

STRUCTURED ABSTRACT

Rebellion starts before human's earth adventure. It is different according to ages and terms but today, it is still valid. Rebellion in Turkish dictionary "being rebellion, contradiction to current order, riot, attempt, revolte" is defined. Rebellion morality is not passion and benefit. It is a movement that person reaches more good and excellence. This movement starts with rejecting or criticizing the current order. This criticism is not a chaos and confusing. It is a longing to better order. Thus, Mehmet Akif Ersoy witnesses a term which lots of disaster, a huge empire that stands against fragmentation, the result of inner and outer contention occurring a chaotic environment. He revolts misery of society and bad condition in streets, mosques, newspapers and magazines. He dreams up a better days. He is an action man who struggles this dream for a lifetime.

In Akif's based on rebellion, there is a spiritual movement that aims human liberation. This movement is a travel to God passing human stages. Because he calls moral changing sources in Koran and the true

Turkish Studies

source of Islam. In this context, Akif's rebellion is a call to Koran. This call converts to a scream against to ignorance, exploitation, laziness and misunderstand of west etc. Akif's rebellion morality is different from Rousseau, Stirner and Nietzsche's ethics. Rousseau vocalizes an ideal society how it should be in community convention. This work ignores source of power to God and instead of this people and law are put. By reason of, source of sovereignty is not God or King, it is people. Community order that directs to the people and laws are important doesn't ensure person's happiness. The solidarity seed that human established orient to nature. Stirner calls the happiness values in selfishness. According to him, society state, morality and as religion all obstacles should be destroy, because these prevents personality, so human is free and lives happily as only himself. Individuals happiness is ensured moving to instinct and moving away from the pain soul, working pleasant feeling. In this context, Stirner idealizes individual's egos and instincts and revolts all values that prevent this. Nietzsche explains happiness of human with nature laws. According to him, human makes war for selfish requests and in the end strong keeps up. In other words, powerless are extracted top person is coming up. In this context, Nietzsche, revolts all moral system that against the law of life. Instead of this, strong human's values are moving in that making war in nature. Top person how strong it is, how ethical it is.

Safahat which describes Akif's ethics and scream is consisting of seven part. First two section are picture of society. These pictures describes ignorance, exploitation, laziness, misunderstand of West etc. In Neighborhood Cafe, Patient, Pub, Blind Neyzen, No Stop, Old Woman and Ömer etc. works there is no Akif, there is a community situation.

Third section that names "Sounds of Right" takes the topic which irregularity of social life, leaving from religion of basis. Akif thinks that these problems are result of leaving from religious basis with verses and hadiths. He also thinks for liberation there should be blamelessness in the beginning years of Islam.

In Fatih Rostrum section, he emphasizes without getting away our own values, we should take working mind from West. In this section, Akif criticizes people who don't think their future concern, lazy, pessimistic and imitating luxury and entertainment life in West.

Safahat's fifth section "Memories" consist of journeys made in past for better understanding of lived term. Akif mentions Medina, Egypt and Berlin memories. He transfers East and West, past and present with comparison. This situation evokes Akif's escaping of past who is not pleased with present reality. He revolts moral status in that term and dreams up bright days in the past. Also, spending time in Berlin provides opportunity to know better East and West to him.

Akif tries to create Asım figure which solutions of negative situations in Safahat. Asım "six section of Safahat" is a soul of his statue. He reflects Hocazade, Köse İmam, between Emin and Asım dialogues, deteriorated family life, wrong governance mentality, madrasah, school conflict etc. problems. He puts forward Asım figure to solve all problems. He typifies struggle desire and hope against all problems. In "Çanakkale Martries" poem Asım's generation is an indicate that running from one

front to another front, protect national identity and spiritual value and not chewing against to foes. After firing foes to homeland, Asım goes to West for bringing science and this creates a new struggle start. This struggle is a new intellectual creation that is not offended in our “soul’s feature” bundled with science and technical information in West. Asım is a new intellectual type. Also, he is an ideal intellectual type who is not keeping away our own values and benefits East and West cultures.

Safahat last section is “Shadows”. In this section, he would rather not social issues, he prefers own egos. After noticing lacks of social life. He sees own insufficiency and revolts to own ego. Akif’s rebellion of his own ego, escaping from soul’s ambition and insufficiency is a result of desiring merged to God. In this context, giving up his own ego, he integrates with his creative and lives happily because of fulfillment task.

Mehmet Akif Ersoy was born in Istanbul, Fatih district which was considered Islam culture and civilization head city in 19. centuries last quarter. Fatih district is an important district because of Ottoman and Islam culture and it harbours immortal monument spending in this spiritual corridors of district in his childhood. He expresses resurrection of individual and social hugging from “soul’s feature”s multidirectional collapse term. This soul should be occur with again interpreted according to century condition by taking its root of true sources. In this context, Akif feels material and spiritual spaces in his own soul and revolts ignorance, laziness, hopelessness, tribalism, mimicry etc social wounds.

Akif’s rebellion takes its sources from endless presence. In this context, his rebellion is a call to Islam and Koran which is God’s movement in our soul. In his call, there is no benefit, frustration and hatred. Unlike, there is hope, happiness and love. Akif waits a change both individual and social but this change is a spiritual change that takes its change basis from Koran aiming at spiritual and moral change. Akif revolts misery and moral depression at street, mosques, newspaper and magazines. “Safahat” is a picture to individual and society. Neighborhood Cafe, Patient, Pub, Blind Neyzen, No Stop, Old Woman and Ömer etc Works reflect solid reality to the society. Ignorance, exploitation, laziness, misunderstanding of West as concepts are pain reality and shaking deeply negatives both individual and society. Against these negatives, Akif’s cry is a movement to perfect, more perfect. This movement that against to moral misery in society calls more perfect values and it is wrapped a structure by getting out of oneself, hugging all humanity; because Akif’s rebellion movement passes individual, family, society and humanity phases and reaches to God. He revolts insufficiencies in society and individual and shows solution, exit ways.

Akif’s taking its source from endless existence rebellion movement is different from Stirner, J.J. Rousseau and Nietzsche as moral philosophers’s rebellion. There is a basic difference between Akif and other philosophers. Akif joins to God as a result of individual insufficiency and escaping from insufficiencies by reaching to God but other philosophers think their own moral rules without fronting to God. In this context, Akif’s revolt is different from Stirner, J.J Rousseau and Nietzsche as moral philosophers. It is a scream that calls humanity to endless.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, moral rebellion, rebellion.

Turkish Studies

Giriş

Her sanatçı yaşadığı toprakların bir ürünü ve yansımasıdır. Yazdığı eserler topluma ait bir iz bir nakış taşır ve bu izler sanatçının penceresinden estetik ölçüler dâhilinde yerini alır. Bu bağlamda sanatçı, içinde bulunduğu toplumun bir ferdi olarak döneminin siyasi, kültürel, ahlaki, ideolojik değerlerinden soyutlanamaz. Bu değerler, direkt olarak yansıtılıp vaaz edilmez; sanatçının elinde bir çılgılık, haykırış ve isyana dönüşür.

Mehmet Akif Ersoy, kalemini toplumun hizmetine adayan ve cemiyetin sefaletini, coşkusunu, acısını yansıtan bir şairdir. Onun ferdi duygularında bile toplumsal bir yön bulunur; bu nedenle o, cemiyetin ruhuyla bütünleşmiş adeta cemiyetin bireyde tezahürüdür. O bazen mahalle kahvesinde, mezarlıkta, meyhanede bazen de bir hastanın başucunda görünür. Bu sahneleri adeta bir ressam edasıyla yansıtarak cemiyetin içinde bulunduğu duruma ayna tutar. Akif; toplumda gördüğü cehalet, tembellik, kavmiyetçilik, Batı'yı yanlış anlama vb. olumsuzluklar karşısında sessiz kalamaz ve en hassas yerine dokunulmuş bir volkan gibi etrafına kıvılcımlar saçar. Bu kıvılcımlar onun bütün eserlerine yayılır ve olumsuz hasletlere duyulan isyan onun şiirinin hemen her yerinde bir arka fon olarak karşımıza çıkar.

Akif, toplumda bir inkılap/değişim bekler; fakat bu değişim, esasını Kuran'dan alan ruhsal bir değişimdir. Bu bağlamda o; eseriyle hayatını bütünleştiren, çevresel şartlara göre değişmeyen, aksine çevresini değiştiren, toplumu arkasından sürükleyebilen abide bir şahsiyettir.

Cemiyetin içinde bulunduğu sefalete karşı, kaynağını Kuran'dan alan ve ruhsal bir değişimi hedefleyen Akif'in isyanı ile Nietzsche, J.J. Rousseau, Stirner gibi düşünürlerin isyanı birbirinden farklıdır. Nietzsche, insanın mutluluğunu kuvvetlinin hâkimiyetinde arar. Ona göre, zayıflar güçlülerin karşısında yok olmalı ve böylece zayıflıktan arınmış güçlü, mükemmel insan tipleri ortaya çıkmalıdır. Ahlak, halk için olamaz; ancak zayıfları yöneten seçkin insanlar için vardır. J.J. Rousseau'ya göre ahlak, doğaya dönüşle gerçekleşir. O, toplumun insanın yüce duygularını yok ettiğini ve yerine menfaati koyduğunu söyler. İnsan hür olduğu doğal yaşamı bırakarak toplumun esaretini kabul eder; bu bağlamda toplumsallık ahlaki yönden bir gerileyiştir. Stirner ise insanın mutluluğunu bencillikte arar. O, benliği sınırlayan ahlak, din, tabiat ve topluma isyan eder. İdeal insan, kişiyi sınırlayan her türlü bağdan kurtulup sadece kendisi olmalıdır.

Akif'in isyanı cemiyeti içindir. O, koskoca bir imparatorluğun çöküşüne, vatan topraklarının bir bir elden çıkışına, siyasi çekişmeler yüzünden memleketin içinde bulunduğu kaotik duruma ve toplumun içinde bulunduğu cehalete, ümitsizliğe, kavmiyetçiliğe isyan eder. Bütün bu olumsuz tablo karşısında kurtuluşu, İslam'ın kural ve kaidelerine göre yaşamakta arar. Onun hayalini kurduğu cemiyet, İslam cemiyetidir. O, Allah yolcusu ve rehberi Hz. Muhammed olan bir cemiyetin hayalini kurar. Çevresinde gördüğü cehalet, Batı'yı yanlış anlama ve ümitsizlik gibi kötü hasletlerin hepsinin temelinde milli ve manevi değerlerden uzaklaşma vardır. Bu nedenle Akif'in isyanı, ahlak iradesinin kalbinde kopardığı fırtınadır. Cemiyetin sefaleti karşısında kopan bu fırtına, onu kendi iç dünyasına yönlendirir ve sonunda kendi varlığına da isyan ettirir. Kendisine karşı isyan, onu kendi benliğinden uzaklaştırıp yaratıcıya kavuşma isteği uyandırır. Hallac ve Yunus gibi kendi varlığını yüce yaratıcının deniziyle birleştirir. Başka bir deyişle onun isyanı kaynağını yüce yaratıcıdan alır ve yine onunla birleşerek son bulur.

1. İsyân Ahlâkı ve Âkif

İsyân/başkaldırı, insanoğlunun yeryüzündeki serüveniyle başlar. Çağlara ve devirlere göre farklılık gösterse de günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. İsyân Türkçe sözlükte; “*asi olma, mevcut nizama karşı başkaldırma, ayaklanma, kalkışma, revolte*. 2. *İtaatsizlik, serkeşlik, asilik*. 3. *Allah'ın emirlerine uygun hareket etmeme, günah işleme*. 4. *Bir haksızlık, adaletsizlik karşısında*

boyun eğmeme." (Doğan, 2001: 880) olarak tanımlanır. İsyan ahlakı ise, "Nuretiin Topçu tarafından geliştirilen, iradenin sonsuza ulaşmak gayesiyle, her çeşit menfaat ve tutkuyla, sonlu olan iyilik ve mutluluğa dahi başkaldıran sorumluluk ideali şeklinde özetlenebilecek felsefe." (Doğan, 2001: 880) dir. Bireyin kurulu düzeni reddetmesi çevresiyle uyumsuzluğunun bir göstergesidir. Uyumsuzluk, insanı çıkmazda bırakır ve farklı arayışlara yönlendirir. Bu arayış, "mükemmele, daha mükemmel harekete doğru bir atılıştır." (Topçu, 2014: 29) İsyan; kaos, kargaşa, anarşi değil, başka bir düzen eğiliminin belirtisidir. Bu bağlamda; "her başkaldırı yönelimi bir değeri çağırır sessizce." (Camus, 2015: 24) Değer, bilinçlenme sürecinin sonucunda oluşur ve başkaldırı bilinçle beraber doğar. Albert Camus, bu durumu efendi-köle metaforuyla açıklar. "Köle, üstünün alçaltıcı buyruğunu yadsıdığı anda, kendi kölelik durumunu da yadsır." (Camus, 2015: 24-25) Kölenin efendisinin buyruğunu yadsıması, bilinçlenmenin ve sorgulamanın neticesidir. Dolayısıyla başkaldırı eyleminde, eski düzenin yargılanması ve yerine yeni bir düzenin getirilmesi söz konusudur.

Mehmet Akif Ersoy; felaketlerin üst üste yaşandığı, koca bir imparatorluğun parçalanmaya yüz tuttuğu, iç ve dış çekişmelerin neticesinde kaotik bir ortamın oluştuğu bir dönemin tanığıdır. Cemiyetin sefaletine ve kötü gidişatına sokakta, camide, gazete ve dergilerde isyan ederek daha güzel günlerin hayalini kurur. O, bu hayal uğruna bir ömür boyu çırpınan aksiyon/hareket insanıdır. Hareket, Topçu'nun deyişiyle; "kendinden dışarı çıkmaktır." (Topçu, 2014: 69) Eserlerinde kendinden dışarı çıkarak toplumun sıkıntılarını haykıran Akif, "sokaktaki şairdir." (Baş, 2012: 196) Onun isyan anlayışının temelinde insanlığın kurtuluşunu hedefleyen ruhsal bir hareket söz konusudur. Bu hareket; aile, toplum, insanlık evrelerinden geçerek Allah'a uzanan bir yolculuktur. Çünkü o, ahlakta yapılacak değişimlerin kaynağını Kuran'da ve İslam'ın hakiki kaynaklarında aramaktadır. Bu bağlamda Akif'in isyanı, Kuran'a bir çağrıdır. Bu çağrı, Topçu'nun deyişiyle; "Allah'ın bizde hareketi diyebileceğimiz isyandır." (Topçu, 2013: 94) Akif'in isyanında menfaat, hüsrana ve kin yoktur; aksine ümit, mutluluk ve sevgi/aşk vardır. Akif, bireyin ve cemiyetin içinde bulunduğu olumsuz durumların kaynağını ahlaki düşüklükte görür ve bu ahlaki düşüklüğe isyan eder. Safahat, onun ruhunun en derin noktalarından kopan, yakalanması güç tasavvurların, fırtınaların sözcükler halinde bize yansımalarıdır. Akif; bütün fırtınaların, olumsuzlukların çözümünü de pozitivist-materyalist anlayıştan uzak ahlaki bir anlayışın yükselişinde bulur.

Ahlaki yükseliş, bireyin kendi yetersizliğinin farkına varıp ilahi bir güce katılmasıyla mümkündür. İlahi güce katılma, olandan olabilir olana, doğadan doğaötesine geçmeyi hedefleyen "Allah'ın insandaki hareketi" (Topçu, 2014: 20) dir. Bu hareket, öncelikle aile, toplum ve insanlığın eleştirisiyle başlar. İlk iki Safahat, toplumun resmidir. Bu resimler, toplumun aksaklıklarını yansıtır. *Mahalle Kahvesi, Hasta, Meyhane, Kör Neyzen, Durmayalım, Koca Karı ile Ömer* vb. eserlerde Akif yok, cemiyetin içinde bulunduğu tablo vardır. "Akif'in sanatında asıl yapmak istediği şey, şiir aracılığıyla toplumdaki aksaklıkları, olumsuzlukları sergileyerek halkı bunlardan nefret ettirip uzaklaştırmaktır. Gerçeği bütün çıplaklığı ve çirkinliği ile ortaya koyan Akif, bu yönüyle realizmin sınırlarını aşarak bir anlamda natüralizme ulaşmış olur." (Baş, 2012: 198) Bu gerçekçi yansıtma, bazen acıma duygusunun sınırlarını aşacak derecede katıdır; çünkü realitenin katılığı, eleştirinin ötesinde merhamet ve acıma duygularını da berberinde getirir. Cehalet, sömürü, tembellik, Batı'yı yanlış anlama vb. temalar, toplumun realitesi olup, toplumu temelden sarsan olumsuzluklardır; çünkü "değerlerini yitiren ve deviren cemiyet, yıkım halinde bir cemiyettir, kapıları anarşiye açıktır." (Topçu, 2015: 90) Akif, toplumun aksaklıkları karşısında derinden sarsılır ve Safahat'ın üç, dört ve beşinci bölümlerinde isyan eder.

"Hakkın Sesleri" adını taşıyan üçüncü bölüm, sosyal hayatta görülen düzensizliği, medenileşmek için dini esaslardan ayrılma düşüncesinin yersizliğini konu alır. Akif, ayet ve hadis yorumlarıyla bu sorunların İslami esaslardan ayrılmanın sonucu oluştuğunu, kurtuluş için İslamiyet'in başlangıç yıllarındaki safiyetine dönülmesi gerektiğini dile getirir. "Fatih Kürsüsü"nde

bölümünde, kendi değerlerimizden uzaklaşmadan Batı'nın çalışma azmini almamız gerektiğini vurgular. Akif, bu bölümde gelecek endişesi taşımayan tembel insanları, hayata küsmüş karamsar insanların hareketsizliğini ve Batı'nın lüks ve eğlence hayatı gibi kötü yönlerinin taklit edilmesini eleştirir. Safahat'ın beşinci bölümü "Hatıralar", yaşadığı dönemin daha iyi anlaşılması için geçmişe yapılan yolculuklardan oluşur. Medine, Mısır ve Berlin hatıralarından bahseden Akif, olan ile olması gerekeni, Doğu ile Batı'yı, geçmiş ile günümüzü karşılaştırarak aktarır. Bu durum bir bakıma günümüz realitesinden hoşnut olmayan Akif'in geçmişe kaçışını da çağırır; çünkü "*dış dünya gerçekleri ile çepeçevre kuşatıldığını hisseden insan ruhu, ilk devirlerden günümüze kadar hep bu 'kuşatılmışlık' sıkıntısından kurtulmaya uğraşmıştır.*" (Korkmaz, 2002: 164) Dönemin ahlaki durumuna isyan eden Akif, geçmişin parlak ve ışıltılı günlerini hayal eder. Ayrıca Berlin'de geçirdiği günler, ona Doğu ile Batı'yı daha iyi tanıma imkânı sağlar. Akif, Safahat'ta dile getirdiği olumsuz durumlara karşı bir çıkış olarak Asım tipini yaratmaya çalışır. Safahat'ın altıncı bölümü olan Asım, Akif'in ruhunun heykelidir. Hocazade, Köse İmam, Emin ve Asım arasında geçen diyaloglar; çözülen aile hayatını, devrin yanlış yönetim anlayışını, medrese-mektek çatışması gibi sorunların oluşturduğu ikilik anlayışını yansıtır. Akif, bütün sorunların çözümü için Asım tipini öne çıkarır. O, bütün sorunlar karşısında mücadele azmini ve umudu simgeler. "Çanakkale Şehitleri" şiirinde geçen Asım'ın nesli, cepheden cepheye koşarak milli kimliğini ve manevi değerlerini koruyan, düşmana çığnetmeyen bir anlayışın göstergesidir. Düşmanı vatandan kovduktan sonra Asım, ilim ve fen getirmek üzere Batı'ya gider. Bu da yeni bir mücadelenin başlangıcını oluşturur. Bu mücadele, "mahiyet-i ruhiyye" mize aykırı olmayan, Batı'nın ilim ve teknik bilgileriyle donanmış, yeni aydın tipinin yaratılmasıdır. Yeni bir aydın tipi olan Asım, Şerif Aktaş'ın ifadesiyle "*mutavassıt*" (Ersoy, 2006: 31) tır. Mutavassıt, kendi değerlerimizi gözden uzak tutmadan Doğu ve Batı kültürlerinden yararlanan ideal aydın tipidir.

Safahat'ın son bölümü ise "Gölgeler"dir. Bu bölümde Akif, sosyal meselelerden ziyade kendi benine yönelir. Sosyal hayattaki eksiklikleri terennüm ettikten sonra kendi yetersizliğini görür ve kendi benine karşı isyan eder. Çünkü "*imanda görülen, benlik ile Allah arasındaki ikilik, iradi hareketin yetersizliğinden doğan şuur ile onun kendi kendini tabiatüstü bir âlemde tamamlama atılışı arasındaki ikiliktir. Bu atılış hamlesi bizde Allah'ın hareketidir.*" (Topçu, 2014: 175) Allah'ın bizdeki hareketi, ruhun ihtiraslarından ve yetersizlikten kurtulup, Allah ile birleşmek istemesinin sonucudur. Bu durum Akif'in sanatına yansır; çünkü "*Akif'in sanatının zirvesinde Allah ile buluşma vardır.*" (Topçu, 2013: 17) Kendi beninden geçip yaratıcısıyla bütünleşen Akif, görevini hakkıyla yerine getirmenin mutluluğunu yaşar. O; aile, toplum ve insanlıkta gördüğü eksiklikleri dile getirir ve kendisine rehber edindiği Kuran ahlakıyla bu eksiklikleri gidermek ister. Onun isyanı aile, toplum ve insanlık evresiyle sınırlı kalmaz, kendi benini de içine alır. Kendi yetersizliğine de isyan eden Akif, mutlak huzuru kendi benliğini yok ederek yaratıcıyla birleşmekte arar. Bir başka deyişle; "*ruh, mutlak tamlığı hissedince onda mutluluk başlar.*" (Topçu, 2015: 163) Bu bağlamda Akif, aile, toplum ve insanlık evrelerinden geçerek kendi benine isyan eder ve sonsuz mutluluğa ulaşır.

2. Akif'in İsyânını Farklı Kılan Yönler

Akif'in isyanı ile Stirner, J.J. Rousseau ve Nietzsche gibi düşünürlerin isyanını birbirinden ayıran temel fark, birinin ferdi yetersizliği neticesinde Allah'a katılması ve Allah'a ulaşarak yetersizliklerinden kurtulması; diğerlerinin ise Allah'a yönelmeyip kendi ahlak kurallarını oluşturma düşüncesidir. Akif'in isyanının kaynağı dindir; diğer düşünürlerin isyanlarının kaynağında toplum ve akıl gibi etkenler yer alır.

Stirner, insanı mutluluğa kavuşturacak değerleri bencilikte arar. Ona göre, insanın ferdiyetçiliğini engelleyen toplum, devlet, ahlak ve din gibi bütün engelleri yok etmek gerekir. Böylece insan özgür ve sadece kendisi olarak mutlu yaşayabilir. Bireyin mutluluğu, içgüdülerine göre hareket ederek ruhumuza acı veren duygulardan uzaklaşıp zevk veren duygular için çalışmakla

sağlanır. Stirner'in deyişiyle; “İnsan bir davranışta bulunurken başkalarının menfaatlerine göre hareket etmesi gerekmediği gibi, kendi menfaatinden de kaygı duymamalıdır, kendi güçlerine boyun eğmeli, sadece kendi gücünü ortaya koymalıdır.” (Topçu, 2014: 180) Bu bağlamda Stirner, bireyin benliğini ve içgüdülerini Tanrılaştırır ve bunu engelleyen bütün değerlere isyan eder. Stirner'in ahlak anlayışı deneyci ahlak anlayışına yakındır; çünkü ampirik ahlakı savunanlar, insan her yerde zevki aradığını ve en yüksek zevkin ahlak ilkesi olması gerektiğini dile getirir. (Topçu, 2015: 156)

J.J. Rousseau, mutluluğu toplumdan kaçarak tabiata sığınmakta bulur. Toplum, insanların özgürlüğünü, samimiyetini ve doğallığını yok eder; çünkü toplum, dayanışma sonucu oluşur ve dayanışma; “köle olmak anlamına gelir.” (Topçu, 2014: 188) İnsan doğuştan iyidir; ama toplum içinde iyilik, doğallık kaybolur ve bunların yerini menfaat ve bencillik alır. Bu bağlamda; “toplum hayatı, ilk insanların yaşadığı tabiat hayatı karşısında bir gerileştir, bir alçalmadır.” (Topçu, 2015: 166) Rousseau, ideal bir toplum düzeninin nasıl olması gerektiğini Toplum Sözleşmesi'nde dile getirir. Bu eser, iktidarların kaynağının Tanrı olduğunu yok sayar ve onun yerine halkı ve yasayı koyar. Dolayısıyla egemenliğin kaynağı, Tanrı ya da krallardan çıkarak halka doğru evrilmektedir. Halka doğru yöneliş ve yasaların hüküm sürdüğü toplum düzeni de insanın mutluluğunu sağlayamaz. İnsan insanın kurdu (Camus, 2015: 177) olduğu dayanışma topumu, onu tabiata yönlendirir; çünkü “salon ve şehir hayatından bıkan insanlar tabiata ve kır hayatına özlem duymaya başlarlar.” (Kefeli, 2014: 67) Salon ve şehir hayatı, yapaylığı ve menfaati çağırıştır. Bu yapıya isyan eden Rousseau, samimi, erdemli ve mutlu bir tabiat hayatının özlemini duyar. Ona göre; “ahlak düşüklüğü, bütün maddi düşüklükler gibi insanın, tabiat halini kaybetmesinin sonucu olmuştur.” (Topçu, 2015: 166) İnsanın erdemi, özgürlüğü ve mutluluğu tabiat halini kaybetmemesine bağlıdır.

Nietzsche, insanın mutluluğunu tabiat kanunlarıyla açıklar. Ona göre, insan bencil istekler uğruna savaş verir ve sonunda kuvvetli olanlar ayakta kalır. Başka bir deyişle zayıf, kuvvetli tarafından ya yok edilir ya da kontrol altına alınır; böylece zayıflar ayıklanır ve üst-insan ortaya çıkar. “Üst-insan, sürüden ibaret olan insanlara kendi yarattığı yeni değerler levhasını kabul ettirir. Eski değerler, sürünün değerleri olur.” (Ülken, 2000: 116) Halkı bir sürü olarak gören Nietzsche'ye göre ahlak, üst-insanlar tarafından yaratılır ve insanı ahlaklı kılan güçtür. O, din kökenli ahlak kurallarını, “miskinlerin ve esirlerin ahlakı” (Topçu, 2015: 161) olarak niteler. Bu bağlamda Nietzsche, doğal hayatın kanunlarına aykırı olan bütün ahlak sistemlerine isyan eder ve yerine tabiatta savaş vererek hayatta kalan kuvvetli üst-insanın değerlerini koyar. Üst-insan, ne kadar kuvvetli ise o kadar ahlaklıdır.

Akif'te şahit olduğumuz isyan, bencillik, tabiat ve tabiat kanunlarına göre hareket etmekten farklıdır. Akif'in isyanı, kaynağını Kuran'dan ve İslam'ın hakiki kaynaklarından alarak insanı sonsuzluğa çağıran bir çılgıktır. Öncü insanların yaptığı, cemiyetin içinde bulunduğu sefalet, tembellik ve sömürü gibi bütün kötü hasletlere bir son çağırısıdır. Akif, bütün bu olumsuzluklardan “İslâma dönmekle” (Karakoç, 2015: 20) çıkılabileceği tezini savunur. O, yönünü sonsuzluğa çevirmiş mistik bir yolcu olarak Allah'a kavuşmayı arzu eder ve sonunda kendi benine/varlığına da isyan ederek evrendeki teki görür. İnsanı Allah ile birleşmeye çağıran hareket, Topçu'nun deyişiyle, “Allah'ın bizdeki hareketidir.” (Topçu, 2014: 175) Bu bağlamda Akif'in isyanın merkezinde Allah varken Stirner, J.J. Rousseau ve Nietzsche'nin isyanında “Allahsız benlik” vardır.

3. Âkif'in İsyana Konu Olan Bireysel ve Toplumsal Meseleler

Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerini ve manzum hikâyelerini, bireysel ve toplumsal diye kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir; zira onun bireysel çılgıklarında dahi toplumsal bir yön bulunabilir. Bu bağlamda cehalet, ümitsizlik ve Batı'yı yanlış anlama gibi başlıklarla ele alınan konular, bir isyanın ve kaynağını mutlak varlıktan alan bir düzenin habercisidir.

3.1. Cehalet

Mehmet Akif Ersoy, kendini topluma adayan ve bireylerin değişimi ve dönüşümünü sağlayan bir aksiyon adamıdır. Zira onun eleştirilerinde dahi; “*ahlaki bir gaye*” (Kaplan, 2000: 176) bulunur. Akif, Osmanlı'nın ve İslam dünyasının içinde bulunduğu kötü durumu, İslam dininin gereklerini yerine getirmemekte bulur. İslam onun için sadece ahirete bakan değil bireyleri değiştiren ve düzelten dünyaya dönük bir dindir. Bu bağlamda din ile hayatı birleştirerek ahlaki olmayan her şeye isyan eder. Onun isyanı; “*ümit ve iman ile beslenen, Allah'ın bizde hareketi diyebileceğimiz isyandır.*” (Topçu, 2013: 94) Bu hareket; “*cemiyetin temeli olan İslam ilkelerine sıkı sıkıya sarılmak, yeni ve taze bir ruhla, İslam'ı, çağın teknik ve maddi güçleriyle de donandıktan sonra, içimizde ve dışımızda ihya etmektir.*” (Karakoç, 2015: 37-38) Cemiyetin ve bireylerin dirilişini engelleyen en önemli etkenlerden biri de cehalettir. Akif, Safahat'ın değişik bölümlerinde (Asım, Fatih Kürsüsü'nde vb.) bireylerin geri kalmasının nedenini şöyle dile getirir:

“Felâketin başı, hiç şüphe yok, cehâletimiz;

Bu derde çare bulunmaz –ne olsa- mektepsiz.

Ne Kürd elifbeyi, sökmüş, ne Türk okur, ne Arab;

Ne Çerkes'in, ne Laz'ın var bakın, elinde kitap!

Hülâsa, milletin efrâdı bilgiden mahrûm.

Unutmayın şunu lâkin: “Zaman: Zaman-ı ulûm” (Ersoy, 2006: 259)

Akif, bireylerin mektepsiz olmasını ve kitaptan uzak kalmasını eleştirir. Osmanlı'nın içinde bulunduğu felaketi, “zaman-ı ulûm”dan ayrılmakta bulan şair, çözümü Osmanlı kimliğini oluşturan bütün unsurların topyekün bilinçlenmesinde bulur. (Kanter, 2014: 224) Akif, bireyin ve cemiyetin kurtuluşunu, Batı'nın ilim ve tekniğini yakalamakta arar; zira “*Akif, Batı'nın sömürgecilik, içki ve fuhşuna düşman olmakla beraber, ilim ve tekniğine hayrandır.*” (Kaplan, 1999: 198) Bu ilmin ve tekniğin alınması için mekteplerin açılması ve çocukların bilgiyle ve kitapla iç içe yaşaması gerekmektedir. Bilginin insanı ve evreni hayata bağlayıp diriltici etkisine vurgu yapan Akif,

“Heriflerin, hani dünyâ kadar bedâyii var:

Ulûmu var, edebiyâtı var, sanâyii var.

Giden birer avuç olsun getirse memlekete;

Döner muhîtimiz elbet muhît-i ma'rifete.” (Ersoy, 2006: 268)

dizeleriyle ilmin Osmanlı ve tüm geri kalmış milletlerin ışığı ve kurtuluş ümidi olduğuna vurgu yapar. Memleketi “muhit-i marifete” çevirmek için uygulanabilir ve hayata dönük ilmin elde edilmesi gerektiği;

“Nazariyyatta boğulmakla geçen ömre yazık;

Amelî kıymetidir, kıymeti ilmin artık.” (Ersoy, 2006: 174)

dizeleriyle dile getirilir; zira ona göre nazari ilim çağımızda faydasızdır. Cemiyetin ve bireyin içinde bulunduğu cehalet manzaralarını yansıtan Akif, bütün bu olumsuzluklara başkaldırır. Onda başkaldırı, kaynağını İslam'dan alır; zira Orhan Okay'ın tespitiyle “*Mehmet Akif, İslam idealinin şairidir. Doğrudan doğruya İslam'dan bahsetse de etmese de Safahat'ın tamamı bu felsefe üzerine kurulmuştur.*” (Gülendam, 2011: 172) Bu felsefe, cehaleti ve tembelliği öteleyerek yerine çalışmayı ve hareketi koyar. Ona göre, bireyin ve cemiyetin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmanın yolu, bireyin/insanın kendi elindedir; zira “*Akif'in insanı, dini bir seremoniye indirgeyerek zamanın*

akışına ters düşen biri değil, aksine, sürekli hareket halinde olup zamana hâkim olan bir aksiyon insanıdır.” (Gülendam, 2011: 177) Bu bağlamda Akif, toplumsal bir uyanışın İslam dininin gereklerine bağlı aksiyoner insanların yetiştirilmesiyle gerçekleştirileceğine inanır. İdealize edilen bu aksiyon insanı, ilmi Çin’de de olsa arayıp bulur:

“Müslüman, elde asâ, belde divit, başta sarık;
Sonra sırtında yedek şaplı beş on deste çarık;
Altı aylık yolu, dağ taş demeyerek çiğneyerek,
Çin-i Maçin’deki bir ilmi gidip öğrenecek.” (Ersoy, 2006: 372)

Akif’in hayal ettiği aksiyon insanı, elindeki bilgilerle tatmin olmayıp hep daha ilerisini düşünerek hareket eder; zira “*ideal diye, zihni realitenin üstüne yükselterek düşünce ve duygulara sürekli tatmin getiren tasavvurlara denir. Bu tasavvurlar ilme, sanata, ahlaka ve dine ait olarak sınıflandırılır. Hepsinde olan karakter, sonsuzluğa çevrilmiş, yani tatmin ile nihayetlenemez oluşları ve menfaat gözetmeyişleridir.*” (Topçu, 2014: 41) Yönünü düşünce planında “sürekli tatmin getiren tasavvurlara” çeviren insan, önüne çıkan uzun ve zorlu bir yolculuk dahi olsa amacından geri durmaz. “Çin-i Maçin”deki ilmi elde etmek için çıkılacak yol, insanın kendini aşma duygusunun göstergeleridir; zira “*yol, insan iradesinin, aklının, daha doğrusu insanoğlundaki ‘aşma duygusu’nun sembolüdür.*” (Kaplan, 1999: 215) Akif’in aksiyon insanı, cehalet karşısında tüm zorluklara göğüs geren ve kendini aşan yönüyle dikkat çeker. Osmanlı aydınının Batı karşısındaki eksikliği ancak kendisini aşan topyekün bir ilim gayretiyle giderebilir; bu gayret “elde asa, belde divit” ile Çin gibi uzun ve aşılmaz yolculukların aşılması gerektiği vurgulanarak ortaya konur.

3.2. Ümitsizlik

Osmanlı Devleti 16. yüzyıldan itibaren bilim ve teknik yönünden Avrupa’nın gerisinde kalarak son üç yüz yıl içerisinde girdiği savaşların çoğunu kaybeder. Bu kayıpların giderilmesi için askeri, ilmi ve iktisadi çalışmalar yapılır; fakat bir türlü istenen değişim gerçekleştirilemez. Bunun bir nedeni Osmanlı aydınlarının gelecek kaygısını ve tasarılarını yitirmiş olmalarıdır; zira dört yüz yıl süren aşırı güven duygusu onları gelecekle ilgili herhangi bir kaygı durumundan uzaklaştırır. (Korkmaz, 2011: 17) Nitekim gelecek tasarısını yitiren ve değişim uğruna yapılan sığ çalışmalar, büyük felaketleri beraberinde getirir. Özellikle 19-20. yüzyıl, Balkan ve I. Dünya Savaşları’nın yaşandığı ve Osmanlı’nın yok olmayla karşı karşıya kaldığı buhranlı bir dönemdir. Osmanlı’nın hasta adam olarak nitelendirildiği bu dönemde, insanlar bitkin, yorgun ve ümitsiz bir ruh haleti içerisindeydi. Akif,

“Doğru mudur ye’s ile olmak tebâh?
Yok mu gelip bir gayrete intibâh?
Beklediğin subh-u kıyâmet midir?
Gün batıyor, sen arıyorsun sabâh!” (Ersoy, 2006: 285)

dizeleriyle insanların gayretten uzak ve kıyameti, yok olmayı bekleyen anlayışını resmeder. Bu bağlamda “yeis, tebâh, suh-u kıyâmet” insanların içinde bulunduğu atmosferi yansıtır; zira Osmanlı’nın son üç yüz yıl içerisinde cepheden cepheye koşması, derin travmaların yaşanmasına neden olur. Bu travmaları dile getiren Akif, Bülbül şiirinde;

“Hayır, mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:
Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!
Teselliden nasîbim yok, hazan ağlar bahârımda;

Turkish Studies

Bugün bir hânümansız serseriyim öz diyârımda!” (Ersoy, 2006: 449)

dizeleriyle Bursa'nın işgali sonrası karamsarlığı yansıtır. Kendisini “bülbul” ile özdeşleştiren Akif, “matemli ve hanümansız” bireylerin feryatlarını bülbulün yanık sesiyle aktarır. Cemiyetin ve bireylerin ümitsizliği;

“Bir ışık gösteren olsaydı eğer, tek bir ışık,

Biz o zulmetleri bin parça edip çıkmıştık.

İki üç yüz senedir serpemiyor bizde şebâb;

Çünkü biçârenin âfisine îmanı harâb.” (Ersoy, 2006: 386)

dizeleriyle dile getirilir. Toplum “ışık”tan yoksun “zulmet” içerisinde ve yarına inanmayan hareketsiz bir haldedir. Durgunlaşma ve hareketsizlik, hayattan kopuşun göstergeleridir; nitekim hareketsizlik, Korkmaz'ın deyişiyle “ölüm” (Korkmaz, 2002: 77) dür. Kendisini hayatın akışı içerisinde konumlandıramayan bireyler, derin bir ümitsizlik içerisinde. Mehmet Akif, bütün bu olumsuz atmosfere başkaldırarak kurtuluşun ve umudun yolunu gösterir.

“Samîmî yaşlarından coştı ruhum, hercümerç oldu;

Fakat, mâtem halâs etmez cehennemler saran yurdu.

Cemâat intibâh ister, uyanmaz gizli yaşlarla!

Çalışmak!.. Başka yol yok, hem nasıl? Canlarla, başlarla.

Alınlar terlesin, derhal iner mev'ud olan rahmet,” (Ersoy, 2006: 435-436)

dizeleri ümitsizliğe ve tembelliğe isyanı yansıtır. N. Topçu'ya göre; “*hareket, bir isyandır.*” (Aydoğdu, 2009: 447) Her isyan daha önceki düzenden daha iyi bir düzeni kurmayı amaçlar. Nitekim Akif de “matem ve cehennem” kavramlarıyla tasvir ettiği ümitsizliği, çalışarak aşmanın hayalini kurar; zira Eşref Edip'in ifadesiyle; “*en felaketli zamanlarda, devleti, milleti, her taraftan musibet kapladığı, bütün ümitler kırıldı, maddi ve manevi her şey sönüp gitti zannedildiği en tehlikeli zamanlarda o, asla fütur getirmemiş, ye'se kapılmamış, ye'se düşenleri şiddetle muaheze etmiş, 'ye'sin küfürden, intihardan başka bir şey olmadığını' bağırmıştır.*” (Gülendam, 2009: 129) Ye's, imansızlıktan kaynaklanan intihar olarak görülür; zira hayatla hakiki bağlar kuramayan bireylerin benlik bütünlüğü bozulur. Bu kaotik durumdan “*gerçek bir kozmos*” (Korkmaz, 2005: 139-148) a geçmek için insanın yeniden hayatla buluşması ve kendini bulması gerekir. “Durmayalım” şiirinde;

“Davran artık kârbânın arkasında durma, koş!

Mahvolursun bir dakikan geçse hattâ böyle boş.

Menzil almışlar da yorgun, belki senden bîmecâl!

Belki yok, elbette öyle! Sen ne etmişsin hayâl?” (Ersoy, 2006: 22)

ifadeleriyle hayatın ve çağın yakalanması gerektiğine vurgu yapılır; zira medeniyet yarışının çöl yolculuğuna benzetildiği şiirde, geride kalmanın ve kervanın yolculuğuna ayak uyduramamanın sonu ölümdür. Ölümden kurtuluş, hayatın ahengine ayak uydurarak sürekli çalışmak ve hareket halinde olmakla mümkündür. İstiklal Marşı, bunun en güzel örneğidir; zira yenilmez diye tarif edilen dünyanın en büyük kuvvetleri azim, kararlılık ve kazanma inancı karşısında yenik düşer.

“Garbın afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar

Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var

Turkish Studies

Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,

‘Medeniyet!’ dediğin tek dişi kalmış canavar?’ (Çetin, 2012: 53)

Yukarıdaki dizeler, her şeyin bittiğini, mahvolduğunu düşünen, bu yüzden korkan ve ümitsizliğe düşen bireylere bir tepkidir. Her ne kadar Batı’nın “çelik zırhlı duvar”ları varsa Mehmetçiğin de “iman dolu göğsü” vardır. Dolayısıyla maddi gücü simgeleyen çelik zırhlı duvar ile ruhu simgeleyen iman dolu göğüsün savaşında “Millî Şair”, medeniyet denilen yok edici canavara karşı, iman dolu göğüslerin zafer kazanacağına olan inancı dile getirir. Böyle bir düşünüş, “*her toplumda bir ‘arke değer’ den söz edilmesine olanak vermektedir. Her toplum, tarihi içinde şartlara bağlı olarak değerlerindeki her türlü değişmeye rağmen, bir veya birkaç değeri hep korumuş ve bu sayede varlığını sürdürmüştür.*” (Ural, 1998: 53) Türk toplumunun geçmişten günümüze değişmeyen arke değerlerinden biri de, her ne koşulda olursa olsun kahramanlık ve özgürlüğüne olan düşkünlüğüdür; zira Türk tarihi az ama inanmış insanların kendilerinden daha kuvvetli toplulukları yenmesinin tarihidir. Bu bağlamda Akif, Osmanlı’nın en karanlık yıllarında ümitsizliğe, karamsarlığa karşı durarak çalışmayı, gayreti, umudu ve zaferi telkin eden aksiyoner bir kişilik olarak karşımıza çıkar.

3.4. Emperyalizm/Sömürü

19. yüzyıl sanayi inkılabını gerçekleştiren Batılı güçlerin daha fazla kazanma düşüncesiyle dünyayı yakıp yıktığı bir dönemdir. Kapitalizm, daha “*hızlı kâra ulaşmayı*” (Aytaç-İlhan, 2008: 183) hedefleyen ve bu uğurda insani değerleri hiçe sayan bir anlayış olarak son yüzyılın kaos ve karmaşasının temel nedenlerinden biridir; zira emperyalist ve kapitalist anlayış, “*piyasanın önceliklerini, bireyin/toplumun önceliklerinin yerine ikame etmekte*” (Aytaç-İlhan, 2008: 200) dir. Bu durum, daha fazla kazanma hırsını tetikleyerek insanın ve toplumun bir nesneye dönüşümünü beraberinde getirir. Sanayisini tamamlayan Batılı devletler 19. yüzyılda bir sömürü nesnesi olarak gördükleri Osmanlı’yı kendilerine bağlı bir pazar yerine dönüştürmek için saldırıya geçer.

“Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:

Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar!

Bereden reng-i hüviyetleri uçmuş yüzler!

Kim bilir hangi şenâatle oyulmuş gözler!

‘Medeniyet’ denilen vahşete lânetler eder.

Nice yekpâre kesilmiş de sırtmış dişler!” (Ersoy, 2006: 187)

dizeleri emperyalist anlayışın sonucu oluşan dramı yansıtır. Bu dram, “parçalanmış kafalar, oyulmuş gözler ve kesilmiş dişler” aracılığıyla somutlanır. Akif, kendilerini “medeni” diye nitelendiren milletlerin acımasız yüzünü bir başka şiirde;

“Basacak mıydı, fakat göğsüne Sırb’ın çarığı,

Serilip yerlere binlerce şehîdin sarığı,

Silecek miydi en alçak neferin çizmesini,

Dürtecek miydi geçen, leş gibi her lîmesini,” (Ersoy, 2006: 190)

dizeleriyle dile getirir. “Nefer çizmesi” ve “göğse basılan Sırb çarığı” ezici yok edici gücü simgeleyen sömürge devletlerinin medeniyet düşüncesinin altında yatan özü yansıtır. Bu öz, menfaat ve çıkar uğruna her türlü değeri araçsallaştırır; zira “...*Yunanlılar bile İzmir’e ‘medeniyet getirmek’ iddiasıyla...*” (Kabaklı, 2008: 79) ayak basar. Bütün bu olumsuzluklar karşısında Akif, bir volkan

gibi patlar; çünkü “*isyân, ancak bir zulme karşı vicdandaki adalet duygusunun tepkisi olduğu zaman ahlaki değer taşıyabilir.*” (Topçu, 2015: 100) Vicdandaki adaleti harekete geçiren ise, insanın içinde bulunan zorunlu varlık/Allah’tır. Bu bağlamda bireye iyiyi yaptıran ve vicdanın sesini yükseltip harekete geçiren “*Zorunlu Varlık*” (Gündoğan, 2006: 17) bütün insanlığın sorumluluğunu bireye yükler; zira “*eylemin temelinde yer alan istemenin maksimi- yani istemenin dayandığı temel ilke-genel geçer bir yasa olabilecek nitelikte ise o eylem o eylem ahlaki bir eylemdir.*” (Tepe, 1998: 23) Nitekim Akif, emperyalizmin altında ezilen bütün milletler adına söz alarak şöyle haykırır:

“Tükürün Ehl-i Salîb’in o hayâsız yüzüne!

Tükürün, onların asla güvenilmez sözüne!

Medeniyet denilen maskara mahlûku görün.

Tükürün maskeli vicdânlarına asrın, tükürün!” (Ersoy, 2006: 188)

Yukarıdaki dizeler, vicdanlı ve sorumlu bir yüreğin çılgınlığını yansıtır; çünkü “*sorumluluk, insanı esirliğe karşı harekete geçiren bir kesin emirdir.*” (Topçu, 2014: 94) Son yüzyılda medeni diye nitelenen milletlerin “hayâsız, sözüne güvenilmeyen, maskara” yönüne vurgu yapan Akif, tüm insanlık adına “tükürün” ifadesiyle tepkisini gösterir. Her tepki/başkaldırı, başka bir düzenin hayalidir; nitekim milli şair, mazlum milletlerin sömürülmesine karşı çıkararak ışığını Kur’an’dan alan adil bir düzenin özlemini duyar. Onun isyân anlayışında “*hüsran yok, menfaat yok, kin ile kibir yoktur.*” (Baş, 2012: 196) Bu yönüyle Akif’in isyanı, Stirner ve Nietzsche’nin ahlak anlayışından farklıdır; zira Stirner ve Nietzsche’nin ahlak anlayışı, bireyin menfaatini/hazzını önceler.

Emperyalizmin doğurduğu maddi ve manevi yıkımlar “Vaiz Kürsüde” şiirinde;

“Minâreler serilip hâke, sustu ma’bedler;

Yıkıldı medreseler; dümdüz oldu merkadler.

Mesâcidin çoğu meydanda yok, kalanlar ise,

Ya gördüğün gibi meyhânedir, ya bir kilise...” (Ersoy, 2006: 275)

dizeleriyle dile getirilir. “Minare, mescit, mezar ve medreselerin” yok edilmesi maddi yıkımın ötesinde manevi yıkımı da vurgular; çünkü yirminci yüzyılda bilim ve tekniğin yanlış kullanılması sonucu oluşan savaşlar, yıkılan ahlak anlayışının sonucudur. Hâlbuki modernizm, akli refere ederek bilim ve teknolojiyi insanlığın hizmetine sunup herkesin mutlu olacağı bir dünya vadeder; fakat Poole’nin deyişiyle “*aklın ve ahlakın ayrı düşmeleri*” (Aytaç-İlhan, 2008: 202) insanlığın mutluluk tasavvurunu derinden yaralar. Meta ve menfaat için her türlü manevi değer yok sayıldığı için “minare, mescid ve medreseler” ayak altına alınır ve maddi değerlerin karşına çıkarılabilecek bütün manevi değerler silinmeye çalışılır. Akif, Batı’nın maddeyi önceleyerek dünyayı yaktığı bir ortamdan kaynağını Sonsuz Varlık’tan alan bir ahlak nizamının çıkacağını savunur; çünkü onun isyân ahlakı, “*ruhun ve iradenin başta insandan başlayarak teker teker diğer alanlardan; millet, devlet, sanat ve insanlıktan geçerek Allah’a ulaşmada yolda bulunan tüm engellere karşı bir başkaldırıdır.*” (Aydoğdu, 2009: 451) Kaynağını Allah’tan alan Akif’in isyanı, bütün insanlığın mutluluğunu kapsayan bir niteliğe sahiptir. Minare ve mescit gibi mabetleri yıkan anlayışın karşısında, manayı /ruhu savunarak mikro ölçüde Osmanlı’nın makro ölçüde tüm insanlığın kimliğini oluşturan değerlere sahip çıkar; çünkü ahlaksal sorun bireyin ötesinde evrensel bir sorun olarak karşımıza çıkar. “Berlin Hatırları” bölümünde;

“Hesâba katmıyorum şimdilik bizim yakada

Sönen ocakları; lâkin zavallı Afrika’da,

Yüz elli bin kadının tütmüyor bugün bacası.
 Ne körpe oğlu denilmiş ne ihtiyar kocası,
 Tutup tutup getirilmiş –Fransız askerine
 Siperlik etmek içim- saff-ı harbin önlerine.” (Ersoy, 2006: 311-312)

ifadeleri emperyalist anlayışa karşı evrensel bir ahlaki duruşu yansıtır. Afrika’da genç, ihtiyar, kadın demeden insanların savaşa ve yokluğa sürüklenmesi, acının evrensel yönüne vurgu yapar. Bu bağlamda Akif, sadece kendisi ve cemiyeti adına değil, tüm insanlık adına kaynağını Kur’an’dan alan evrensel bir ahlak nizamının gerekliliğini haykırır.

3.6. Batı’yı Yanlış Anlama/ Taklitçilik

19. yüzyıl Batı’nın ilim ve teknik alanında zirveye ulaştığı bir dönemdir. Bu zirvenin temeli, akli önceleyen pozitivist felsefeye dayanır. Pozitivizm, hakikati Tanrı’ya bağlayan Ortaçağ zihniyeti yerine, “*doğal bilgi yetileri ve epistemik donanım kullanılarak*” (Ertürk, 2004: 68) oluşan akli koyar. Atık bilgiye ulaşmada ölçüt, din adamlarının görüşleri değil, akıldır. Bu yeni düşünce, düşünmeyle ve deneyle gerçekleri kavramaya, “*bilinenlerden şüphe etmeye ve insanı bir bakıma dünyalık kaderini yazmaya davet eder.*” (Korkmaz, 2011: 14) Nitekim akli referans eden pozitivism, bilimsel bilgi dışında kalan ve deneylenemeyen bütün bilgileri reddeder. Bu gelişmeler, bilimin hızla gelişmesini, sanayileşen ve kentleşen toplumların oluşmasını sağlar. Akif, sanayi inkılabının temelini oluşturan bilim ve tekniğin alınması gerektiğini;

“Alınız ilmini Garb’ın, alınız sanatını;
 Veriniz hem de mesainize son süratini.
 Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;
 Çünkü milleti yok sanatın ve ilmin; yalnız.” (Fedai, 2008: 322)

dizeleriyle dile getirir. Bireyin ve toplumun hayata bağlanması, dirilişi ilim yolunda gösterilen çabaya bağlıdır. Nitekim, “Veriniz hem de mesainize son süratini.” ifadesi yaşama yeniden tutunmak isteyen Osmanlı’nın idealini yansıtır. Bu ideal, 19. yüzyılda bir hayalden öteye geçemez; zira Osmanlı aydınları, Batı’nın ilmi yerine tefessüh etmiş yönlerini alır:

“Al okut, ‘Avrupa tahsili...’ desinler, gönder,
 Servetinden bölerek na-mütenahi para ver;
 Sonra bir bak ki, meğer karga imiş beslediğin!
 Hem nasıl karga? Değil öyle senin bellediğin!
 Sade bir fuhşumuz eksikti, evet, Ruslardan...
 Onu ikmal ediverdik mi bizimdir meydan!” (Ersoy, 2006: 157)

Bu ifadeler, Batı’nın yaşam tarzının örnek alınarak Osmanlı’nın kurtulacağını düşünen zihniyete bir tepkidir; zira Akif’in özlemine duyduğu inkılap, “*şekil ve madde inkılabı değildi. O, ruh ve ahlakımızda inkılap istiyordu.*” (Topçu, 2013: 52) Bu inkılap Asım ile somutlanan irfan ve dirayet sahibi, “mahiyye-i ruhiyye”ye sahip çıkan, yenilikçi ve millet için her türlü fedakârlığı göze alabilen bir neslin özlemidir. Akif, Asım’ın neslinin önündeki engellerden birini “fuhuş” olarak görür; zira “*‘Çocuklara’ adlı kitasında ‘kafamızın içindeki düşünceleri yontun ama bedeninizi asla vasiyetini gelecek kuşaklara bırakır.*” (Fedai, 2008. 321) Batı’nın yanlış yönlerinin alınmasını eleştirdiği “Hakkın Sesleri” bölümünde;

“Çünkü ‘çıplak’ inkılabatın rezalettir sonu...

Ey deni kundakçılar, biz sizde çok gördük onu!

Bir de halkın dini var, sık sık taarruz gören.

Hele bak: Millete hissiyatı oymuş öldüren!” (Ersoy, 2006: 204)

dizeleri, dinin hissiyatı öldürmesi ve modernleşme/inkılap yolunda bir engel olarak görülmesi anlayışına bir tepkiyi yansıtır. Modernizm, bilim ve tekniği önceleyip insan yaşamını kolaylaştırırsa da bireyin ruhi yönünü ihmal etmesiyle eleştirilen bir kavram olarak karşımıza çıkar. Korkmaz’ın deyişle, “aşkın, göksel ve ilahi güçlere ait söylemi dışlayan modernizm” (Korkmaz, 2011: 30-31), inançların ve aidiyet duygusunun yok olmasına neden olur. “Sık sık taarruz gören” halkın dininin yoksanması, pozitivist ve materyalist bir anlayışın temayülüdür. Batı’nın dine karşı saldırgan bakışı, milli ve manevi değerlerin yok edilerek kimliksiz bireylerin doğmasına neden olur. “*Bunun adı mankurlaştırma*dir.” (Çetin, 2011: 79) Çünkü bireye ve topluma ait değerleri yıkmakla yapılan inkılabın sonu “rezalettir.” Akif, “Çünkü ‘çıplak’ inkılabatın rezalettir sonu...” ifadesiyle, bireyin ahlaki çöküntüsünün nedenini, İslam’dan uzaklaşmada görür. Kurtuluş, Asım’ın neslidir. Bu neslin özellikleri “Nevruz’a” şiirinde;

“İhtiyar amcanı diner misin, oğlum, Nevruz?

Ne büyük söyle, ne çok söyle; yiğit işte gerek.

Lâfi bol, karnı geniş soyları taklid etme;

Sözü sağlam, özü sağlam adam ol, ırkına çek.” (Ersoy, 2006: 490)

ifadeleriyle dile getirilir. “Sözü sağlam, özü sağlam” olarak tasvir edilen ideal tip, aynı zamanda atalarının milli ve manevi değerlerini bünyesinde barındır. “İrkına çek” ifadesi, kültürel anlamda geçmişin değerlerinin günümüze aktarılmasını yansıtır. Nitekim ihtiyar amcanın nasihatleri, onun ruhunun Nevruz’da yaşatılma düşüncesidir. Bu ruh, milletin mahiyet-i ruhiyyesine aykırı olan “lafı bol, karnı geniş” insanları taklit etmeyen ve kendisini milli ve manevi değerleri yükseltecek işlere adayan bir azim abidesidir.

Akif’in; çalışma azmini, milli ve manevi değerleri yok eden bir etken olarak gördüğü konulardan bir diğeri, yanlış hürriyet anlayışıdır. Batı’ya yakından tanıyan Osmanlı aydınları, içinde bulunulan kötü gidişatın yönetim sisteminin değiştirilerek giderileceğini düşünür. Padişahın yerine halk egemenliğine dayanan ve özgür, demokratik bir sistemle halkın devlete bağımlılığı arttırılmaya çalışılır. Ancak özgürlük, Osmanlı toplumunca hiçbir kural ve kaideyi tanımama olarak anlaşılır. “Süleymaniye Kürsüsü”nde;

“Bir de İstanbul’a geldim ki: Bütün çarşı, pazar

Nâradan çalkalanıyor! Öyle ya... Hürriyet var!

Galeyan geldi mi, mantık savuşurmuş... Doğru:

Vardı aklından o gün her kimi gördümse zoru.” (Ersoy, 2006: 167)

dizeleri hürriyetin akla gelen her şeyi söyleme ve her işi bırakma olarak algılanmasını yansıtır. Bu durumun akılla ve mantıkla bağdaşmadığı, “Galeyan geldi mi, mantık savuşurmuş” dizeleriyle ifade edilir. Mutlak monarşiye bir isyanın sonucu oluşan tepki, kaotik bir galeyana dönüşür. Bu galeyan, Akif’in isyan ahlakıyla bağdaşmaz; zira “*isyân bir değişimdir*.” (Topçu, 2014: 208) Temeli düşünceye dayalı ve daha iyi bir düzeni önceleyen bir değişimdir. Herhangi bir felsefi düşünceden yoksun anarşiye varabilecek hürriyet anlayışı;

“Ne devâirde hükümet, ne ahâlîde bir iş!

Ne sanâyi’, ne maârif, ne alış var, ne veriş.

Çamlıbel sanki şehir: Zâbıta yok, râbıta yok;

Aksa kan sel gibi, bir dindirecek vâsıta yok.” (Ersoy, 2006: 167)

dizeleriyle eleştirilir. “Sanayi, tüccar, zabıta, hükümet” gibi kişi ve kurumların özgürlük adına hiçbir iş yapmaması hürriyetin yanlış anlaşılıp taklit seviyesinde kalmasının tezahürüdür; zira “*doğru anlama, hayatı düzenleyen, tanzim eden, geliştiren, güçlendiren bir durumdur.*” (Taşdelen, 2008: 359) Nitekim, bunun en güzel örneği Japonlarda görülür. Akif’e göre Japonlar, Batı’nın milli ve manevi değerlere aykırı yönlerini gümrükte çürütüp bilim ve teknik yönünü alarak büyük bir atılım gerçekleştirir. “*Sorunuz, şimdi Japonlar da nasıl millettir?! Onu tasvîre zafer-yâb olamam, hayrettir! / Şu kadar söyleyeyim: Dîn-i mübînin orada, / Rûh-ı feyyâzı yayılmış, yalnız şekli: Buda. / Siz gidin safvet-i İslâmı Japonlarda görün!*” (Ersoy, 2006: 160) dizeleri Japonların öze bağlı kalarak yaptığı yenilikleri yansıtır. Bu durumdan övgüyle bahseden Akif, milli ve manevi değerleri yok sayarak öze aykırı her türlü yeniliğe karşı çıkan muhafazakâr bir anlayışı dile getirir. “*Muhafazakârlık bir milletin mukaddesatına, cemiyetin iradesi demek olan tarih içinde kazanılmış bütün ruh varlığına sahip olması demektir.*” (Topçu, 2013: 47) Bu ruha aykırı olan fuhuş, anarşi ve modernleşmenin önünde bir engel olarak görülen din, Batı’nın yanlış anlaşılmasını gösteren ibarelerdir.

3.7. Kavmiyetçilik

1789 Fransız Devrimi, bütün dünyayı derinden etkileyen milliyetçilik hareketlerinin doğmasına neden olur. III. Selim, dönemin hariciye nazırı Atıf Efendi’yi Fransa’ya göndererek bu ihtilalle ilgili malumat ister. Atıf Efendi hazırladığı raporda Fransız İhtilalini; “*Ruso ve Volter misillü meşhur zındukların eserleriyle husule gelmiş bir fisk u fücür çümbüşü*” (Korkmaz, 2011: 17) olarak tanımlar. Bu ifadeler, bilimsel temelden yoksun yüzeysel bir değerlendirmeyi yansıtır. Özellikle çok uluslu yapıları temelden sarsan Fransız Devrimi, Osmanlı aydınlarınca yanlış değerlendirilip üzerinde yeterince durulmadığı için gerekli tedbirlerin alınmasını da geciktirir. Nitekim, Osmanlı bünyesindeki Arnavut, Arap ve Ermeni gibi unsurların başkaldırması, devleti temelden sarsarak varlık-yokluk mücadelesine sürükler. Akif, Osmanlı’nın parçalanışı karşısında sesini yükselterek kavmiyetçiliğin yok edici yönüne vurgu yapar:

“Hani, milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!

Sarılp sımsıkı dursaydın a milliyetine.

‘Arnavutluk’ ne demek? Var mı şerîatta yeri?

Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!

Arap’ın Türk’e; Lâz’ın Çerkez’e yahut Kürt’e

Acem’in Çinli’ye, rüçhânı mı varmış? Nerde!” (Ersoy, 2006: 192)

Bu ifadeler, “kavmiyetçiliğin” ötelenerek İslam milliyeti yaratma idealini yansıtır. Akif’e göre, “*milliyet en kısa ifadesiyle tarih ve toprak şuurudur.*” (Topçu, 2013: 43) Bu şuur, milleti bir arada tutan tarihi değerler bütünüdür. Ona göre, milli birliğin ve kimliğin oluşumu sağlayan en önemli değer dindir; zira “*milliyetçiliğe dayalı bir kimlik oluşturma çabasının Osmanlı’yı yıkacağı endişesini taşır.*” (Kanter, 2014: 225) Nitekim Fransız Devrimi ile başlayan milliyetçilik akımı, Osmanlı’yı dört koldan sarar ve varlık-yokluk mücadelesine sürükler. Osmanlı’nın parçalanışı karşısında sessiz kalmayan Akif;

“Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlayamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize,

Fıkr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihniyetinize?” (Ersoy, 2006: 169)

dizeleriyle kavmiyetçiliğe duyduğu öfkeyi dile getirir. Kavmiyetçilik; ayrılığa, parçalanmışlığa ve yokluğa neden olan şeytan işi olarak görülür ve kurtuluş İslam'a bağlanmakta aranır; zira “*milletler topla, tüfekle, zırhlı ordularla, tayyarelerle yıkılmıyor ve yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki rabitalar çözülerek herkes kendi başının derdine, kendi havasına, kendi menfaatini temin etmek sevdasına düştüğü zaman yıkılır.*” (Kabaklı, 2008: 160) Nitekim, Osmanlı'yı oluşturulan unsurlar; kendi milletlerini, menfaatlerini ön plana çıkararak diğer unsurları dışlar ve sonucunda paramparça bir manzara ortaya çıkar. Bu parçalanmış tablonun kabul edilemez olduğu; “*Arnavutluk'la, Araplıkla bu millet yürümez.../ Son siyasetse bu! Hiç böyle siyaset yürümez!*” (Ersoy, 2006: 169) ifadeleriyle dile getirilir. “Arnavutluk, Araplık” sözcükleri; ırka dayalı bir milliyet anlayışının yanlış bir siyaset olduğunu ve bu anlayışın parçalanmışlığı derinleştirmekten başka bir gayesinin olmadığını vurgular. Bu bağlamda Ziya Gökalp ve arkadaşları;

“ ‘Turan İli’ nâmıyla bir efsane edindik;

‘Efsâne, fakat, gaye!’ deyip az mı didindik?

Kaç yurda vedâ etmedik artık bu uğurda?

Elverdi gidenler, acıyın eldeki yurda!” (Ersoy, 2006: 440)

dizeleriyle eleştirilir. Kavmiyetçi bir bakış açısını yansıtan Turan ideali, Osmanlı'nın daha fazla kan kaybetmesine neden olur. Bu durumun sürdürülemez olduğu, “Elverdi gidenler, acıyın eldeki yurda!” ifadesiyle vurgulanır. Son toprak parçası Anadolu'nun da kaybedilmesi ihtimali, Akif'i derinden üzerek yeniden dirilişin yolları aranır. Bu diriliş, altı yüz yıl farklı milletleri birbirine çelik halkalarla bağlayan ortak değerlerin canlandırılmasıyla mümkündür; zira Akif'in ifadesiyle, “*birlikten ayrılan, birbirleriyle uğraşan milletler önce din, metanet, birbirine güvenmek gibi ahlaki meziyetlerden uzak düşer, sonra da servetine, şevketine, istiklaline ebediyyen veda eder.*” (Bilgiz, 2009: 22) Toplumun şevketi, serveti ve istiklaline kavuşma arzusunun din, metanet ve ahlak anlayışında görülmesi “milli romantik duyuş tarzı”nı yansıtır. Milli romantik duyuş tarzı, “*...geçmişe ait değerleri, halin şartları içinde zamanın icablarına göre yorumlama ve böylece anı zenginleştirme faaliyeti, her türlü tarihi miras karşısında yaşanacak bir duyuş tarzına ihtiyacı yansıtır.*” (Aktaş, 2008: 26) Bu duyuş tarzı, tarihin ve milli kimliğin en önemli değerlerinden olan dini, Osmanlı ve İslam coğrafyasına yeni bir vücut verecek bir etken olarak görür. Milli romantik duyuş tarzının somut bir abidesi olan Akif, milletin ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü İslam'ı asrın idrakine yeniden söyleterek yeni bir dirilişin kapılarını aralar. Bu diriliş, milletin “mahiyet-i ruhiyye”sine aykırı olan kavmiyetçilik, ırkçılık gibi düşüncelere başkaldırmayı gerektirir; zira isyan, “*iradenin iyiyi gerçekleştirmek uğruna kendini köleleştiren ve karşısına engeller koyan kuvvetlere karşı giriştiği bir mücadeledir.*” (Gündoğan, 2009: 3) Akif, kaynağını mutlak varlıktan alan ve ideal ahlaki bir düzenin hayalini kuran hareket abidesidir. Bu hareket, sadece birey adına değil Prometheus gibi tüm insanlık adına girişilen evrensel bir mücadeleyi yansıtır. Nitekim “*Asım*” şiirinde;

“Sözünüz bir, özünüz bir, o ne mes'ûd âhenk!

Biz bu âhengi harâb etmeyecektik, ettik;

Kapanır türlü değil açtığımız kanlı gedik.” (Ersoy, 2006: 370)

Turkish Studies

dizeleri mutlu ve ahenkli bir toplumun tüm insanlığı kucaklayan bir birlik anlayışıyla mümkün olduğunu yansıtır. Birliğin ve ahengin kaynağını mutlak varlıktan alan Akif, sonsuzluk yolculuğunda hem kendisinin hem cemiyetin kurtuluşunu “...evrensel iradeye yeniden kavuşmak üzere bir çeşit değişim...” (Gündoğan, 2006: 7) ile mümkün olduğunu dile getirir. İslam’ın birlik ve beraberliğine vurgu yapan Akif, cemiyet ruhunu yaralayan kavmiyetçiliğe isyan eder.

“Neden hükûmete Kur’an’a bağlı Arnavut’u

Ayırdınız da harâb ettiniz bütün yurdu?

Nasılmış anlayınız iddiâ-yı kavmiyyet!

Ne yolda mahvoluyormuş bakın ki bir millet.” (Ersoy, 2006: 274)

Bu dizeler, İslam ve Kur’an’dan ayrılan İslam coğrafyasının parçalanmışlığına duyulan öfkeyi yansıtır. Arnavutluk’un Osmanlı’dan ayrılması, kavmiyet düşüncesinin koca bir imparatorluğu paramparça etmesinin resmidir. Bu parçalanmış resim, “harab ettiniz bütün yurdu?” ifadesiyle bir çığığa dönüşür; zira kavmiyet, tarih sahnesinden silinip yok olmayı beraberinde getirir. Osmanlı’nın parçalanmışlığı karşısında İslam birlikteliğinin gerekliliğini; “*Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;/ Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.*” (Ersoy, 2006: 169) dizeleriyle haykıran Akif, kaynağını sonsuz varlıktan alan ve topların sindiremeyeceği bir çelik birlikteliğin hayalini kurar.

SONUÇ

Mehmet Âkif Ersoy, 19. yüzyılın son çeyreğinde İslam kültür ve medeniyetinin baş şehri sayılan İstanbul’un Fatih semtinde dünyaya gelir. Fatih semti, Fatih Camii gibi Osmanlı- İslam kültürünün ölümsüz abidesini de içinde barındıran devletin “yürek semt”lerindedir. Çocukluğunu bu semtin manevi koridorlarında geçiren Âkif; Osmanlı’nın çok yönlü bir çöküşe geçtiği dönemde, bireysel ve toplumsal dirilişin “mahiyyet-i ruhiyye” ye sarılmakta olduğunu dile getirir. Bu ruh, kökünü İslam’ın hakiki kaynaklarından alarak asrın şartlarına göre yeniden yorumlanmasıyla oluşmalıdır. Bu bağlamda toplumun maddi ve manevi boşluklarını kendi ruhunda hisseden Âkif; cehalete, tembelleğe, ümitsizliğe, kavmiyetçiliğe, taklitçiliğe vb. toplumsal yaralara isyan eder.

Âkif’ in isyanı, kaynağını sonsuz varlıktan alır. Bu bağlamda onun isyanı “Allah’ın bizde hareketi” denilebilecek İslam’a ve Kur’an’a bir çağrıdır. Bu çağrıda menfaat, hüsrân ve kin yoktur; aksine ümit, mutluluk ve aşk/sevgi vardır. Âkif, bireyde ve toplumda bir değişim bekler; fakat bu değişim esasını Kur’an’dan alan ruhsal bir değişimdir. Ruhsal ve ahlaki bir değişim hedefleyen Âkif; sokakta, camide, gazete ve dergilerde cemiyetin içinde bulunduğu sefalet ve ahlaki çöküntüye isyan eder. “Safahat”, bireyin ve toplumun resmidir. Mahalle Kahvesi, Hasta, Meyhane, Kör Neyzen, Durmayalım, Koca Karı ile Ömer vb. eserler toplumun katı realitesini yansıtır. Cehalet, sömürü, tembellik, Batı’yı yanlış anlama gibi temler acı birer realite olup, toplumu ve bireyi derinden sarsan olumsuzluklardır. Bu olumsuzluk karşısında Âkif’in haykırışı “mükemmele, daha mükemmele doğru bir atılıştır.” Toplumun içinde bulunduğu ahlaki sefalet karşı daha mükemmel bir değeri çağıran atılış/hareket, kişinin kendinden dışarı çıkarak tüm insanlığı kucaklayan bir yapıya bürünür; zira Âkif’ in isyan hareketi birey, aile, toplum ve insanlık evrelerinden geçerek Allah’a uzanır. O, toplumda ve bireyde gördüğü yetersizliklere isyan ederek çözümün ve çıkışın yollarını gösterir.

Âkif’ in kaynağını sonsuz varlıktan alan isyan hareketiyle Stirner, J.J Rousseau ve Nietzsche gibi ahlak filozoflarının isyanı birbirinden farklıdır. Âkif ve diğer filozofları birbirinden ayıran temel fark, birinin ferdi yetersizliği neticesinde Allah’a katılması ve Allah’a ulaşarak yetersizliklerinden kurtulması; diğerlerinin ise Allah’a yönelmeyip kendi ahlak kurallarını oluşturma düşüncesidir. Bu

bağlamda Âkif' te görülen isyan, Stirner, J.J Rousseau ve Nietzsche gibi ahlak filozoflarından farklı olarak insanı sonsuzluğa çağırın bir çığlıktır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif (2008), "Mehmet Akif ve İnsan", *Hece Dergisi*, S. 133, s. 26.
- Aytaç, Ömer-İlhan, Süleyman (2008), "Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni: Belirsizlik, Sömürü ve Ahlakî Kriz", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 1, s. 183.
- Aydoğdu, Hüseyin (2009), " 'Ahlak Filozofu' ve 'Hareket Adamı' Olarak Nurettin Topçu", *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 40, s. 447.
- Baş, Selma (2012), "Bir Merhamet Şairi Olarak Mehmet Akif", *Türkish Studies*, S. 7/2, s. 198.
- Bilgiz, Musa (2009), "Mehmet Âkif'te Millî Birlik Düşüncesi", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 32, s. 22.
- Camus, Albert (2015), *Başkaldıran İnsan*, İstanbul: Can Yayınları.
- Çetin, Nurullah (2012), *İstiklal Marşı'nı Anlamak*, Ankara: Öncü Kitap.
- Çetin, Nurullah (2011), *Mankurtluk Külâhı*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Doğan, D. Mehmet (2011), *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Yazar Yayınları.
- Ersoy, Mehmet Âkif (2006), *Safahat*, İstanbul: Akvaryum Yayınları.
- Ertürk, Ramazan (2004), "Modern ve Postmodern Düşüncelerde Bilim", *Felsefe Dünyası*, S. 40, s. 68.
- Fedai, Özlem (2008), " 'İman Şövalyesi'nin Mağarasındaki Gölgeleler", *Hece Dergisi*, S. 133, s. 314.
- Gülendam, Ramazan (2011), *Şiir Çözümlemeleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Gülendam, Ramazan (2009), "Mehmet Akif'e Göre Müslümanlardaki Ümitsizlik İlleti", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, s. 129.
- Gündoğan, Ali Osman (2006), "Topçu ve Hareket Felsefesi", *Hece Dergisi*, S. 109, s. 7.
- Gündoğan, Ali Osman (2009), "Bir İsyân Ahlakı Mümkün Müdür?", Kocaeli Üniversitesi Sempozyum.
- Kabaklı, Ahmet (2008), *Mehmet Akif*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kanter, M. Fatih (2014), *Milli Edebiyat Dönemi Türk Şiirinde Benlik Algısı ve Kimlik Kurgusu*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (1999), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (2000), *Şiir Tahlilleri 1*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karakoç, Sezai (2015), *Mehmet Akif*, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Kefeli, Emel (2014), *Batı Edebiyatında Akımlar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Korkmaz, Ramazan (2002), *İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Ramazan (2011), *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Korkmaz, Ramazan (2005), "Yurtsuzluk İtkisi ve Anayurt Oteli", *İlmi Araştırmalar*, S.20, s. 143.

-
- Taşdelen, Vefa (2008), “Safahat’ın Felsefi Yapısı”, *Hece Dergisi*, S. 133, s. 356.
- Tepe, Harun (1998), “Bir Felsefe Dalı Olarak Etik: ‘Etik’ Kavramı, Tarihçesi ve Günümüzde Etik”, *Doğu-Batı Dergisi*, S. 4, s. 23.
- Topçu, Nurettin (2015), *Ahlâk*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, Nurettin (2014), *İsyân Ahlâkı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, Nurettin (2013), *Mehmet Âkif*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ural, Şafak (1998), “Epistemolojik Açıdan Değerler ve Ahlak”, *Doğu-Batı Dergisi*, Ankara, S. 4, s. 53.
- Ülken, Hilmi Ziya (2000), *Genel Felsefe Dersleri*, İstanbul: Ülken Yayınları.